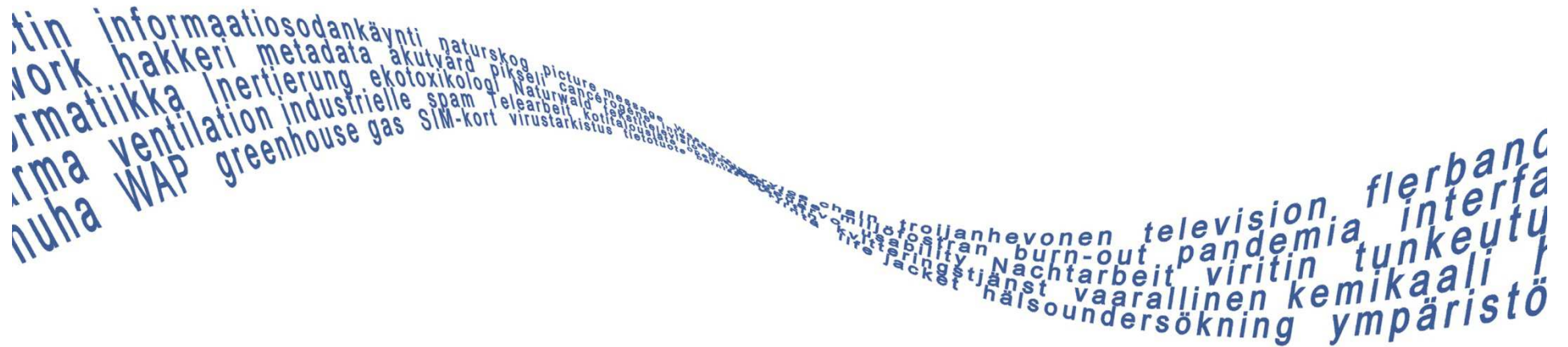

OKSA-projektin esittely & Monikielisestä sanastotyöstä

OKSAn kielityöryhmien aloituskokous

10.4.2015

Riina Kosunen

Sanastokeskus TSK

OKSA-projektin taustaa

- opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti sanastotyön vuonna 2010
 - osa Oppijan verkkopalvelukokonaisuuden toimeenpanoa
- vuoden 2011 jälkeen sanastotyö jatkunut laajemmin OKM:n koordinoimia tietojärjestelmähankkeita tukevana työnä
 - Oppijan verkkopalvelukokonaisuus
 - RAKETTI-hanke
 - opetushallinnon raportointipalvelu Vipusen kehittäminen

OKSA-projektin tavoitteet

1. määritellä tietojärjestelmissä esiintyviä ja niiden yhteentoimivuudessa tarvittavia käsitteitä
 - jotta tietojärjestelmässä voidaan käyttää toiseen tietojärjestelmään syötettyä tietoa, käsitteet täytyy määritellä
 - järjestelmän A *koulusivistyskieli* = järjestelmän B *koulusivistyskieli*?

koulusivistyskieli

määritelmä: kieli, joka on merkitty henkilön lukion tai peruskoulun päättötodistuksen äidinkieleksi

huomautus (1): Määritelmä perustuu valtioneuvoston asetukseen (481/2003) suomen ja ruotsin kielen taidon osoittamisesta valtionhallinnossa.

huomautus (2): Ammattikorkeakoulujen opiskelijavalinnan yhteydessä koulusivistyskieleksi katsotaan myös henkilöllä ammatillisessa oppilaitoksessa opetuskielenä ollut kieli, josta henkilöllä on todistuksessaan äidinkielen tai toisena kielenä omaksutun suomen tai ruotsin kielen arvosana.

OKSA-projektin tavoitteet

2. määritellä ihmisten välisessä viestinnässä tarvittavia käsitteitä
 - myös käsitteitä, joita ei välttämättä esiinny tietojärjestelmissä, esim. abstraktit yläkäsitteet kuten *oppiminen*, *opettaminen*
 - tavoitteena saada yhteiset käsitteet eri koulutussektoreille (esi- ja perusopetus, toisen asteen yleissivistävä ja ammatillinen koulutus, korkeakoulut...)
 - tavoitteena luoda määritelmiä, joita voidaan käyttää myös esim. lainsäädäntötyön apuna
 - säädösten määritelmät usein terminologisessa mielessä puutteellisia, esim. vain ko. lain näkökulmasta kirjoitettuja
 - OKSAn määritelmien sanamuoto voi poiketa lainsäädännöstä, mutta määritelmien sisältö ei ole ristiriidassa lainsäädännön kanssa

OKSA-projektin tekijät

- sanastotyöryhmässä edustettuina
 - opetus- ja kulttuuriministeriö (perusopetus, lukio, korkeakoulut)
 - Opetushallitus (ammattillinen koulutus)
 - Turun yliopisto
 - CSC
 - Sanastokeskus TSK
- kielityöryhmissä edustettuina
 - korkeakoulut → mukaan kieliversiointiin valittu lähinnä vain korkeakoulujen käsitteitä
 - OKM
 - CSC (koordinointi, järjestelyt)

OKSA-projektin tulokset

- vuonna 2011 sanastotyön tuloksena julkaistiin *Opetustoimen sanastoluonnos –Raportti opetustoimen sanastotyöstä* osana Oppijan verkkopalvelu -esiselvitystä
- tämän jälkeen aineisto kasvanut sadoilla käsitteillä ja nimetty *Opetus- ja koulutussanastoksi* eli OKSAksi
- tarkoitus tehdä aineistosta (väli)julkaisu kesällä 2015

Monikielinen sanastotyö

- Monikielinen sanastotyö - mitä sisältää?
- Termien kulttuurisidonnaisuus
- Vastinetyyppejä
- Monikielinen käsiteanalyysi
- Vastinetyyppien esittäminen
- Esimerkkejä vastineista ja vastine-erojen esittämisestä
- Harjoituksia

Monikielinen sanastotyö

- työn osia
 - kohdekielisten vastineiden valinta lähtökielen termeille
 - vastine = tietyn termin kanssa samaa käsitettä vastaava termi toisessa kielessä
 - kielten/kulttuurien termi- ja käsite-eroihin liittyvien huomautusten laatiminen
 - kohdekielisten määritelmien kääntäminen (ei tässä projektissa)

Käsitteiden kulttuurisidonnaisuus

- käsitteet usein kulttuurisidonnaisia
(kameli, hankikanto, kalakukko; yliopisto, university, valtionhallinnon kielitutkinto...)
- monikielisessä sanastotyössä lähtökohtana eri kulttuurien käsitteiden (käsitepiirteiden) ja käsitejärjestelmien (käsitteiden välisten suhteiden) vertailu
 - täydellinen käsitevastaavuus
 - osittainen käsitevastaavuus (vastine viittaa laajempaan tai suppeampaan käsitteeseen kuin lähtökäsite tai on ns. lähivastine)
 - käsite puuttuu toisesta kulttuurista
→ termiehdotus, selitys, tyhjä termikenttä

Vastinetyypit

- erilaisia vastineita
 - **termivastine:** vastine, jota käytetään kohdekieleessä vakiintuneena terminä samanlaiselle käsitteelle, johon lähtökohtana oleva toisenkielinen termi viittaa
 - esim. suomen *suojatie* ("määrätavalla merkitty tien osa, joka on tarkoitettu jalankulkijoiden käyttöön ajo- t. pyörätien ylittämistä varten [Kielitoimiston sanakirja]") ja riikinruotsin *övergångsställe*
 - **lähivastine:** kielellinen ilmaus, joka vastaa toisessa kielessä lähes samansisältöistä käsitettä kuin lähtökohtana oleva termi omassa kielessään
 - **käännösvastine:** vastine, jonka avulla lähtökohtana oleva käsite ilmaistaan silloin kun sille ei kohdekieleessä ole vakiintunutta termiä

ikänyt akutyvärd pibes Naturwald Telearbeit kollektivitet kollektivitet trojanen bulliardo Nächtard vaarallig
via ekologiskologi Naturwald Telearbeit kollektivitet kollektivitet trojanen bulliardo Nächtard vaarallig
ustrielle span vinstarkitus itebild. troljanen bulliardo Nächtard vaarallig
jlse gas SIM-kort vinstarkitus itebild. troljanen bulliardo Nächtard vaarallig

Termivastine vastineena

palomuuuri

en fire wall; compartment wall /GB/

seinä, joka määrätyn ajan estää palon leviämisen sen toiselle puolelle ja kestää siihen liittyvän rakennuksen tai sen osan sortumisen

[Palo- ja pelastussanasto (TSK 33, 2006)]

Laajempi käsite vastineena

korttiraha

sv kortkontanter *pl*

en < electronic cash

sähköinen raha, joka on tallennettu rahakortille

[Pankki- ja rahoitussanasto / muokannut RK]

(electronic cash: money or scrip that is only exchanged electronically. Typically, this involves the use of computer networks, the internet and digital stored value systems.

[Wikipedia 22.11.2012])

Suppeampi käsite vastineena

kuntoutus

sv > rehabilitering; > habilitering

työ- tai toimintakyvyn ylläpitämiseen, parantamiseen tai palauttamiseen
tähtäävä toiminta

Ruotsin kielessä habilitering-termiä käytetään silloin, kun tarkoitetaan sellaista kuntoutusta, jolla pyritään saamaan aikaan työ- tai toimintakykyä. Tällainen tilanne on silloin, kun työ- ja toimintakyky ovat jääneet kehittymättä synnynnäisen tai varhaislapsuudessa saadun vamman vuoksi.

Rehabilitering-termiä taas käytetään silloin, kun tarkoitetaan sellaista kuntoutusta, jolla pyritään palauttamaan työ- tai toimintakyky. Tällainen tilanne on silloin, kun työ- tai toimintakyky on heikentynyt myöhemmällä iällä sairauden tai tapaturman seurauksena.

[Kelan terminologinen sanasto (TSK 44, 2012)]

ikänyt...
via akutyvärd
n ekologiskologi
ustrielle span
juse gas SIM-kort
pigeu Naturwald
Telearbeit
Virusarkitus
trojanen
bultard
Nachtarbeit
vaarall
halsundersökning

Suppeampi käsite vastineena

väestönsuoja

en civil defence shelter; > bomb shelter

suojatila, joka on rakennettu antamaan suojaa voimakkaalta ionisoivalta säteilyltä, myrkyllisiltä aineilta, rakennussortumilta sekä asevaikutuksilta

[Varautumisen ja väestönsuojelun sanasto (TSK 38, 2007)]

Lähikäsite vastineena

työhönpaluusuunnitelma

sv plan för återgång till arbetslivet;
~ rehabiliteringsplan /SE/

konkreettinen ja aikataulutettu suunnitelma ammatillisessa kuntoutuksessa olevan henkilön paluusta työelämään

Termiä rehabiliteringsplan käytetään Ruotsissa, ja sillä viitataan lähinnä kuntoutussuunnitelmaan, eli käsite ei välttämättä liity työelämään.

[Työsuojelusanasto (TSK 35, 2006) / muokannut RK]

ikäniä v-
va akutyvärd
n ekotoxikolog
ustrielle span
juse gas SIM-kort
pigeu
Naturwald
Telearbeit
vireustarkitus
trolljan
bultarbo
Nachfrage
Nachtarbeit
jänsst vaarall
hälsundersökning

Käännösvastine

alioikeus

en court of first instance

fr juridiction du premier degré

ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

[Tuomioistuinsanasto, valtioneuvoston kanslia 2001]

Kulttuurineutraali vastine

- vaikka löytyisi termi, jota kohdekulttuurissa käytetään lähtökäsitettä vastaavasta käsitteestä, voidaan tiukan kulttuurisidonnaisen vastineen sijaan joutua valitsemaan/luomaan neutraali vastine

valtiovarainministeriö

en Ministry of Finance

ministeriö, jonka toimialaan kuuluvat talouspolitiikka, valtiontalouden hoito, [...]

[Valtioneuvostosanasto, valtioneuvoston kanslia 2004]

ei: (Her Majesty's) Treasury (Ison-Britannian termi)

Homonyymi vastineena

- kirjoitusasultaan samanlaiset termit, joilla on eri merkitys

syttymislämpötila

sv antändningspunkt (1)

alin lämpötila, jossa syttyminen tapahtuu

palon syttymiskohta

sv antändningspunkt (2)

kohta, josta palo on alkanut

[Palo- ja pelastussanasto (TSK 33, 2006)]

Vanhentunut vastine

päivittäistavarahuolto

ei: † kansanhuolto

sv dagligvaruförsörjning

inte: † folkförsörjning

toiminta, joka on osa elintarvikehuoltoa turvaavaa järjestelmää ja jonka ensisijaisena tavoitteena on turvata väestön hyvinvoinnin kannalta tärkeiden päivittäistavaroiden saatavuus ja joukkoruokailun toimintaedellytykset

[Lähde: Kokonaisturvallisuuden sanasto (TSK 47, 2014)]

Petolliset ystävät

- samanhahmoiset (erikieliset) termit, joilla on eri merkitys

lentobensiini

en **aviation petrol** /GB/; aviation gasoline /US/
mäntämoottorilentokoneen polttoaineena käytettävä
bensiini

lentopetroli

en jet fuel; aviation turbine fuel
suihkuturbiinien polttoaineena käytettävä petroli, joka
sisältää aromaattisia hiilivetyjä alle 20 %

- Miten välttää petos? Käsiteanalyysilla...

Vastineiden esittäminen

- vastinetyyppien esittäminen sanastossa
 - järjestys
 - täsmällisin vastine yleensä ensin
 - vaihtoehto: yleisimmin käytetty vastine ensin
 - lyhenne aukikirjoitetun termin jälkeen
 - erikoismerkinät <, >, ~ , * ja †
 - sanan suku (*m*, *f*, *n*) ja luku (monikko = *p/l*)
 - alueellisten kielivarianttien ilmaiseminen:
sv: /FI/, /SE/; en: /GB/, /US/
 - sanalliset täsmennykset
 - vaihtelevuudet vastineiden kirjoitusasussa

Vastineiden esittäminen

- muuta vastineiden esittämisestä
 - rivin alussa kielen tunnus (sv, en)
 - synonyymit erotetaan toisistaan puolipisteellä
 - suku (m/f/n) ja luku (monikko = pl) pääsanana perään kursivoitu
 - työvaiheessa voi halutessaan merkitä lähteen kunkin termin perään hakasulkeisiin
 - jos eri käsitteillä on sama termi, homonyymin numero termin perään (esim. (1), (2))

Vastineiden valinta

matkapuhelinkeskus; matkaviestinkeskus

svFI mobiltelefoncentral

svSE mobiltelefonväxel

en mobile services switching centre; mobile-services switching centre; MSSC; mobile switching centre; MSC; mobile telephone exchange; MTX (NMT); mobile service exchange; mobile exchange; MX; USC (UMTS)

enUS mobile services switching center; mobile switching center

matkaviestinverkkoon kuuluva laitteisto, joka välittää teleyhteydet matkaviestinverkossa ja siitä muihin televerkkoihin

OKSAn vastinelinjauksia

- tehdään päätös siitä, mitä otetaan mukaan
 - kohdekielessä käytössä olevia vastineita vai suomalaisten asiantuntijoiden/organisaatioiden käyttämiä?
 - käsitteiden sisältöä kuvaavia käännösvastineita, vaiikkeivät olisi käytössä kohdekuulttuurissa eivätkä kenties suomessakaan?
 - lyhenteitä?
 - suomen- vai ruotsinruotsia? EU-ruotsi?
 - britti- vai amerikanenglantia?
 - kuinka monta eri kirjoitusmuotoa? (esim.
- sanaston alkuun kuvaus siitä, millaisia vastineita otettu mukaan

OKSAn linjauksia

- deskriptiivisyys vs. normatiivisuus
 - pyritäänkö kuvaamaan eri organisaatioissa käytössä olevaa termistöä ja kirjaamaan sanastoon ylös eri tahoilla käytetyt vastineet (ja niiden käyttäjäorganisaatiot)?
VAI
 - pyritäänkö sopimaan ja antamaan suositus yhteisesti käytettävästä termistä?

Vastine-esimerkki

(ml. termin perään kirjoitettu lyhyt käyttöalatäsmennys)

rakennusjäte

en construction waste; > demolition waste
(purkujätteestä)

de Bauabfall *m*; Baureststoff *m*;
> Baustellenabfall *m* (rakennustarvikkeista
syntyvästä jätteestä); > Bauschutt *m* (kiviperäisestä
purkujätteestä)

fr déchets *m pl* de construction; débris *m pl* de
construction; > gravats *m pl* de démolition
(kiviperäisestä purkujätteestä); > gravats *m pl*
(kiviperäisestä purkujätteestä)

jäteluokka, johon kuuluu rakennustoiminnasta peräisin
oleva tuotantojäte

Käsite-eroja koskeva täsmennys

- kielten/kulttuurien välisistä termi- ja käsite-eroista voi kirjoittaa lyhyen täsmennyksen vastineen perään

joki

sv > å (pienehköstä ja hitaasti virtaavasta joesta);
> älv (leveästä tai nopeasti virtaavasta joesta Pohjoismaissa); > flod (leveästä joesta Pohjoismaiden ulkopuolella)

en river; > stream (pienehköstä joesta)

fr cours m d'eau; > fleuve *m* (mereen laskevasta joesta); > rivière *f* (järveen tai toiseen jokeen laskevasta joesta)

virtaavan veden täyttämä luonnonuoma

[Ympäristösanasto (TSK 27, 1998)]

Vrt. OKSAn
fi *koulutuksen
toteutus;*
en *learning
opportunity instance*

- pidemmän täsmennyksen voi kirjoittaa määritelmän ja suomenkielisen huomautuksen perään omaksi huomautuskappaleekseen (normaali virke, sisennys)

koulutus (1)

en < education

organisoitu toiminta, jonka tavoitteena on tuottaa opetukseen (1) perustuvaa osaamista

Englannin käsite education on laajempi kuin suomen koulutus (1); education kattaa koulutuksen (1) lisäksi opetuksen (1) ja kasvatuksen.

[lähde: OKSA-luonnos 25.3.2015;
huomautuksen muotoillut RK → tarkistettava!]

Vastine-esimerkki

(ml. huomautuskenttään kirjoitettu tieto termien käyttöyhteydestä ja käytöstä)

käteisautomaatti

sv uttagsautomat; bankomat; kontantautomat

en automatic cash dispenser /GB/; cash dispenser /GB/;
cash ATM /US/

bankautomat som är avsedd för uttag av fysiska pengar

I allmänspråket brukar uttagsautomat kallas för bankautomat på svenska och käteisautomaatti för pankkiautomaatti på finska.

Termen bankomat har av tradition inte använts i Finland, men inget hindrar att den används också i Finland.

Vastinesuosituksen perustelu

(huomautuskentässä)

keskeyttämisuhka

en notice of enforced suspension

rather than: threat of suspension

hallinnollisen pakkokeinon tehoste, jolla valvontaviranomainen määrää jonkun jättämään tekemättä jotain sen uhalla, että työnteko tai muu toiminta keskeytetään tai laitteen tai muun esineen käyttö estetään

Englanniksi keskeyttämisuhasta on suositettavaa käyttää termiä ”notice of enforced suspension”, vaikka esimerkiksi elintarvikelain (23/2006) englanninkielisessä käännöksessä on käytetty termiä ”threat of suspension”. Jälkimmäinen termi, jossa on käytetty sanaa ”threat”, voi esimerkiksi englantia äidinkielenään puhuvalle antaa käsitteestä väärän mielikuvan (”uhkaus” tms.).

Lisätietoa vastineesta

(huomautuskentässä)

ammattikorkeakoulu

en polytechnic; professional higher education institution

koulutusorganisaatio, jonka tehtävänä on tarjota työelämän vaatimuksiin sekä tutkimukseen, taiteellisiin ja sivistyksellisiin lähtökohtiin perustuvaa opetusta (1), joka tähtää ammatillisiin asiantuntijatehtäviin

Suomessa käyttöön otettu englannin vastine "polytechnic" on ulkomaisissa yhteyksissä selityksen kaipaava termi, koska sitä ei joko tunneta, tai sen arvellaan edustavan toisen asteen ammatillista koulutusta tai muuta kuin korkeakoulutusta. Vastaavaa termiä, josta kävisi ilmi ammatillisuus ja korkeakoulutasoisuus ei tarjolla ole muuta kuin "university", joka Suomessa on varattu tiedeyliopistojen termiksi. [--] [lähde: Korkeakoulusanasto, valtioneuvoston kanslia 2005]

[lähde: OKSA-luonnos 25.3.2015; tiedot tarkistettava!]